

A Mátyás Graduálé méltatása*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A közelmúlt nagyszerű Zsigmond-kiállítása és az előttünk álló Reneszánsz Év jelzés, miként próbálunk párhuzamot vonni európai uniós tagságunk kezdetén olyan történeti korszakainkkal, amikor kétséget kizáróan Európához tartoztunk, és amit ma még csak remélhetünk. A Mátyás királyunk nevéhez fűződő Graduálé mostani kiadása és bemutatása a hamarosan hivatalosan is megkezdődő Reneszánsz Év nyitányának is tekinthető.

Értékes és csodálatosan szép könyvet látni, kézbe vehetni, benne lapozni és olvasni mindig nagy élmény és öröm. Ezt a szellemi–lelki örömet köszönöm meg mindazoknak, akik a Mátyás Graduálé kiadásán fáradoztak. Köszönet Monok Istvánnak, Soltész Zoltánnénak, Földesi Ferencnek, Hapák Józsefnek, Badics Ilonának, Áment Lukács atyának és a két szkólának, Szuba Jolantanak és Rappai Zsuzsának, végül, de nem utolsó sorban Kocsis András Sándor elnök-vezérigazgató úrnak, a felelős kiadónak.

Kedves Vendégeink!

Mátyás Graduálé. Első olvasatra nehéz helyzetben vagyunk magával a címmel. Szekularizált környezetünkben ki tudhatja egyáltalán, mit jelent ez a szó, hát még azt, mit rejt a szó liturgiátörténeti háttere? A graduálé a katolikus keresztény istentiszteleten, az olvasmányok után, a felolvasópult lépcsőjéről énekelt liturgikus ének, zsoltár. Későbbben a gregorián neumákat és zsoltárszöveget hordozó kódexet mondják röviden graduálénak.

A Mátyás király és Beatrix királyné látogatta királyi kápolna gyönyörű liturgikus, istentiszteleti könyve volt ez a kódex, amelynek nem csupán a címlapját díszítették – ahogy általában a többi Corvináét, hanem a címlap csodálatos miniatúrája mellett 46 nagyméretű, és számos kisebb iniciáléval látták el. A kódex valamennyi lapja gondosan komponált művészi egység. Létrejöttét az 1480-as évekre teszik a szakemberek. Lelket emelő gregorián dallamait nemcsak a királyi pár hallhatta egykoron, hanem több, mint ötszáz esztendő után most mi is, reményeim szerint ugyanolyan szépen, mint ők, Áment Lukács atya és a két szkóla, a Pannonhalmi Főpátság Szkóla és a Szent Márton Kamarakórus tolmácsolásában.

* Elhangzott 2007. október 17-én az Országos Széchényi Könyvtárban, a Mátyás Graduálé (Bev. Soltész Zoltánné. Bp., 2007. OSZK–Kossuth Kiadó) című díszalbum bemutatóján.

Ahogy a Graduálé értékes bevezető tanulmánya is, de a már eddig megjelent. Graduáléhoz kötődő szakirodalom is mutatja, tengernyi lehetne mondani róla, de ez most talán nem az én tisztem. Keletkezéséről, típusáról, képeinek elemzéséről és eredetéről a kiváló bevezető tanulmány és a kísérő elemzések bőszéges információt adnak.

Amikor a Mátyás Graduálé tervéről hallottam, felmerült bennem a kérdés: miért adnak ki ma egy ilyen könyvet? Számos racionális oka van, ezeket a kiadó minden bizonnal mérlegelte. Úgy gondolom, hogy ez a kódex-kiadás egyfajta nehezen megfogalmazható, körül nem írható vágyunkra ad választ. Általa, képei, kortörténeti tükre, a zsoldárok üzenete révén valami olyanról beszél ez a kódex, ami ellillant az életünkből. Az ilyen kiadásokban is egy kicsit az „elveszett paradicsomot” keressük.

A Mátyás Graduálé kiadása ablaknyitás későközépkori múltunkra, arra a korszakra, amikor még zsidó–keresztény bibliai gyökereink, azaz európaiságunk és magyarságunk, és amin az nyugodott, keresztény hitünk, egyvonalban húzódott. Nyitás ez a kódex gyökereink irányába, hiszen ebben a kódexben zsoldárok, bibliai szövegek vannak. A Vulgata latin szövegében, amelyet a művelt Európa akkoron még értett – Babits szavaival – „Jeromos egyesítette a zsidó és görög műveltséget”. (Lefordította a Bibliát latinra.)

Műve, a Vulgata, döntő hatással volt az egész világirodalomra. „A próféták és Jóbok lelke ezen a kapun át ömlött a nyugati lélekbe” (*Babits Mihály: Az európai irodalom története*). Ma is kerestetik az a forrás és az a nyelv, amely mélyebbre, létünk gyökereihez vezet bennünket, és egy ilyen könyv kiadása erről is beszél.

Ez a kódex a királyi kápolna ékköve, imádságoskönyve volt. Isten tiszteletére, dicsőítésére szolgált, elsősorban nem esztétikai céloknak akart megfelelni. A történések soha nem beszélnek Mátyás királyunk hitéről.

Mátyás nem pusztán reneszánsz, humanista, hanem keresztény reneszánsz és keresztény humanista uralkodó volt. Történelemkönyveink a politikust, a sikeres uralkodót írják le, belső életéről, lelkéről szinte soha nem szólnak, így arra csak töredékekből következtetünk.

Mátyás király kapcsolatát az Egyházzal gyakran azonosítják a Szentszékhez fűződő kapcsolatával, s egyházhűségét, következőképpen keresztény mivoltát az egyházi javadalmak betöltései körüli viták során keletkezett, szándékosan dramatisztált megnyilatkozásainak segítségével próbálják értelmezni. Az eljárás érthető, hiszen nehéz elvonatkoztatni a Szentszékhez küldött, gondosan megszerkesztett levelek, diplomáciai remekművek rendkívül meggyőző hangnemétől. Egyetlen példa elegendő erre, az 1462-es év során, a Bosznia ügyében Rómába küldött levél, amit a pécsi püspök fogalmazott meg, természetesen Mátyás nevében. Ebben a király rendkívül finoman, áttételesen megleckéztette a pápát, ám máskor, ha úgy vélte, fenyegetni is tudott. Volt olyan eset, amikor Mátyás a pápával azt tudatta, hogy kész a kettős keresztet hármassal keresztte alakítani, vagyis a latin kereszténységből a keleti egyházba átmenni, ha a pápa nem enged követelésnek is beillő kérésének.

Más megszólaltatott források, bár töredékesek, mégis jól tükrözik a keresztény és vallásos Mátyás király képét, akinek pietása, jámborsága minden humanista és reneszánsz forma mellett vagy ellenére őszinte volt és igaz meggyőződésből fakadt. Apjától, Hunyadi Jánostól is ezt látta. Az egyházhöz fűződő kapcsolatát nem kizárólagosan az időnként változó, sőt visszajára forduló egyházpolitikai tettei

alapján kell megrajzolnunk, hanem személyes vallásosságának összetevői segítségével is. Mátyás király ez utóbbiak alapján nem keresztény humanista, hanem humanista keresztény, vagyis hívő keresztény volt mindvégig. Ez pedig nem mondható el minden kortárs uralkodóról.

Mátyás király székesfehérvári temetésén „Ranzano Péter lucerai püspöknek, a tudós férfiúnak, a nápolyi követnek adatott az a megbízatás, hogy a szertartás alatt a királyt magasztalja. Dicső tetteiről eléggé ékes és hosszú beszédet mondott. Az országtanács és az összes főpap helyeslése közben részletesen kifejtette, hogy Mátyás királyt, mint a keresztény világ védelmezőjét, a legyőzhetetlen fejedelmet, s aki a római egyházért mindig hatalmas érdemeket szerzett, joggal a szentek közé kellene iktatni.” Ranzano Péter óhaja – miszerint Mátyást „joggal a szentek közé kellene iktatni” – ugyan túlzás volt, ám ráirányíthatja a figyelmet a gazdag személyiségű uralkodó hitére, meggyőződésére, keresztény mivoltára. Meggyőződésem, hogy a Mátyás Graduálé nem csupán egy gazdag reneszánsz és humanista uralkodó igényességéről, anyagi tehetségéről szól, hanem hitéről, értékrendjéről is tanúskodik.

A Graduálé történetének tudományos feltárásán – többek között – bencés tudósok, Radó Polikárp és Szigeti Kilián is dolgoztak, így valamiképpen a dolgok rendjébe illik, hogy mindkettőjük tanítványa, Áment Lukács atya és az ő tanítványai, a bencés szkóla, illetve a bencés diákok Szent Márton Kamarakórusa énekelte a graduálé gregorián énekeit. Mátyás király iránti tiszteletemet is leróva, akinek Szent Márton monostora későgót kerengőjét is köszönheti, megtiszteltetés számomra, hogy méltathattam Önöknek a Mátyás Graduálét.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Várszegi Asztrik OSB